Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)
2026, Cilt 12, Sayı 1, Sayfa 53-69

Okul Öncesi Dönemde Zorbalık: Resimli Çocuk Kitaplarının Gücü

Tuğba KANMAZ
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
tugba.kanmaz@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-0810-6304

Fatma TEZEL ŞAHİN
Gazi Üniversitesi
ftezel68@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2098-2411

Araştırma Makalesi		DOI: 10.31592/aeusbed.1662739
Geliş Tarihi: 21.03.2025	Revize Tarihi: 02.03.2026	Kabul Tarihi: 12.03.2026

Atıf Bilgisi
Kanmaz, T. ve Tezel Şahin, F. (2026). Okul öncesi dönemde zorbalık: Resimli çocuk kitaplarının gücü. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(1), 53-69.

ÖZ

Okul öncesi dönem, çocukların sosyal ve duygusal becerilerinin hızla geliştiği ve kişilik ile davranış örüntülerinin şekillendiği kritik bir gelişim evresidir. Bu süreçte çocuklar sosyal ilişkiler kurmayı, empati geliştirmeyi ve duygularını ifade etmeyi öğrenirken, akran zorbalığı gibi olumsuz etkileşimlerle de karşılaşabilmektedir. Resimli çocuk kitapları, bu tür karmaşık sosyal durumları ele alarak çocukların zorbalık olgusunu anlamalarına ve uygun baş etme stratejileri geliştirmelerine katkı sağlayan önemli araçlardır. Bu araştırmanın amacı, okul öncesi yaş grubuna yönelik akran zorbalığı temalı resimli çocuk kitaplarının içerik özelliklerini incelemek ve zorbalık olgusunun bu kitaplarda nasıl ele alındığını ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında, okul öncesi çocuklara yönelik akran zorbalığını konu alan toplam 17 resimli çocuk kitabı incelenmiştir. Bu kitapların 14'ü çeviri, 3'ü ise Türk edebiyatına aittir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmış ve veriler alan yazına dayalı olarak oluşturulan bir kontrol listesi aracılığıyla değerlendirilmiştir. İncelenen unsurlar arasında zorbalık türleri, zorba ve mağdurun özellikleri, zorbalıkla baş etme stratejileri gibi faktörler yer almıştır. Bulgular, resimli çocuk kitaplarında fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalık türlerinin hem kız hem de erkek çocuklar tarafından sergilendiğini; dolaylı zorbalığın daha çok kız çocukları, fiziksel zorbalığın ise daha çok erkek çocukları tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Sonuçlar, resimli çocuk kitaplarının akran zorbalığını önleme ve baş etme becerilerini desteklemede etkili bir eğitim aracı olduğunu ve öğretmenler ile ebeveynler için önemli bir kaynak sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, akran zorbalığı konusunda farkındalık geliştirmeye yönelik resimli çocuk kitaplarının artırılması önerilebilir.
Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, okul öncesi eğitim, resimli çocuk kitapları, çocuk edebiyatı.

Bullying in Preschool Period: The Power of Picture Children's Books

ABSTRACT

The preschool period represents a critical developmental stage in which children's social and emotional skills rapidly develop and personality and behavioral patterns begin to take shape. During this period, children learn to establish social relationships, develop empathy, and express their emotions; however, they may also encounter negative interactions such as peer bullying. Picture books constitute important educational tools that address complex social issues and help children understand the phenomenon of bullying while developing appropriate coping strategies. The aim of this study is to examine the content characteristics of picture books addressing peer bullying that are prepared for preschool-aged children and to reveal how the phenomenon of bullying is represented in these books. Within the scope of the study, a total of 17 picture books focusing on peer bullying and targeting preschool children were analyzed. Fourteen of these books belong to translated literature, while three are from Turkish literature. The study employed document analysis, one of the qualitative research methods, and the data were evaluated through a checklist developed based on the relevant literature. The examined elements included types of bullying, characteristics of the bully and the victim, and coping strategies presented in the books. The findings indicate that various forms of bullying; physical, verbal, and relational are portrayed as being carried out by both girls and boys in the examined picture books. However, relational bullying appears to be more frequently associated with girls, whereas physical bullying is more commonly associated with boys. The results suggest that picture books can serve as effective educational tools for preventing peer bullying and supporting children's coping skills, while also providing valuable resources for teachers and parents. Accordingly, it is recommended that the number of picture books specifically addressing peer bullying and aiming to raise awareness on this issue be increased.

Keywords: Peer bullying, preschool education, children's picture books, children's literatüre.

Giriş

Okul öncesi dönem, çocukların sosyal ve duygusal becerilerinin, kişilik ve davranış kalıplarının şekillendiği yıllardır (Shonkoff ve Phillips, 2000). Bu dönemde çocuklar, akranlarıyla etkileşim yoluyla sosyal normları öğrenmekte ve duygusal zekâlarını geliştirmektedirler (Denham vd., 2003). Özellikle bu dönemde resimli çocuk kitaplarının, çocukların akranlarıyla kurdukları sosyal ilişkiler üzerinde derin bir etkisi olduğu ve onları gelecekteki sosyal etkileşimlere hazırladığı belirtilmektedir (Martucci, 2014).

Okul öncesi dönemde sosyal etkileşimler, çocukların duyguları anlamalarına ve kişilerarası ilişkiler kurmalarına yardımcı olurken, bu dönemde ortaya çıkan zorbalık davranışları önemli bir endişe kaynağı olmaktadır (Niland, 2023). Akran zorbalığı; fiziksel, sözel ve dolaylı/ilişkisel zorbalık gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilmekte ve çocukların sosyal gelişimleri üzerinde uzun vadeli olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Ilola, Lempinen, Huttunen, Ristkari ve Sourander, 2016). Yapılan araştırmalar sözel ve ilişkisel zorbalığın çocuklarda 3 yaş kadar erken bir dönemde ortaya çıkabileceğini ve hem zorba hem de mağdur için psikososyal uyumsuzluk açısından kalıcı etkiler doğurabileceğini göstermektedir (Crick, Casas ve Mosher, 1997; Rosen, Scott ve Kim, 2020). İstatistikler değişmekle birlikte, ABD'de gerçekleştirilen ulusal bir anket, 6 yaşın altındaki çocukların yaklaşık beşte birinin en az bir kez zorbalığa uğradığını ortaya koymaktadır (Finkelhor, Turner, Shattuck, Hamby, 2015). ABD'de etnik olarak farklı gruplardan oluşan 4-6 yaşlarındaki 30 çocuktan elde ettikleri verilerde tüm çocukların zorbalık hakkında kendi bildirdikleri temel bir anlayışa sahip olduklarını ve katılımcıların yarısının, yaygın tanımla kıyaslandığında zorbalığı mükemmel bir şekilde anladığını göstermektedir (Freeman, 2014). Camodeca, Caravita ve Coppola'nın (2015) çalışması ise 3-6 yaş arası çocukların birçoğunun zorbalıkla ilgili rolleri (zorba, kurban, takipçi, aktif seyirci, yabancı) belirleyebildiğini söylemektedir.

Erken yaşlarda zorbalık davranışlarını fark etmek ve önleyici müdahalelerde bulunmak, çocukların sağlıklı sosyal beceriler geliştirmeleri açısından kritik bir öneme sahiptir (Camodeca vd., 2015). Çocukların bu tür olumsuz deneyimlere karşı daha dirençli hale gelmesi, empati ve duygusal farkındalık becerileriyle desteklenebilir. Bu noktada, resimli çocuk kitaplarının sağladığı anlatılar, çocuklara zorbalık davranışlarını nasıl tanıyabilecekleri ve uygun şekilde nasıl tepki verebilecekleri konusunda rehberlik edebilir (Schoppmann, Severin, Schneider ve Seehagen, 2023). Araştırmalar, okul öncesi eğitimde resimli çocuk kitaplarının zorbalıkla mücadelede etkili bir strateji sunduğunu ve çocukların duygusal farkındalıklarını artırarak empati geliştirmelerine katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Tompkins, Benigno, Kiger Lee ve Wright, 2018). Paylaşımlı okuma deneyimleri, çocuklara zorbalığa maruz kalan karakterlerle özdeşleşme ve alternatif tepkiler geliştirme fırsatı sunarak, onların sosyal becerilerini desteklemektedir (Oppliger ve Davis, 2015). Özellikle grup halinde yapılan okuma etkinliklerinde, çocukların kitap karakterleriyle empati kurarak zorbalığın etkilerini anlamaları ve çözüm yolları üretebilmeleri söz konusu olabilmektedir. Örneğin, zorbalığa uğrayan bir karakterin duygu ve düşüncelerini tartışmak, çocuklara akranlarına karşı daha duyarlı olmayı öğretebilir. Bu diyalog temelli müdahaleler çocuklar arasındaki ilişkileri de kuvvetlendirerek, bir çocuğun daha sonra bir akranı adına müdahalede bulunma/ona yardım etme olasılığını da artırmaktadır (León-Jiménez, Villarejo-Carballido, López ve Puigvert, 2020). Wee ve arkadaşları Güney Kore'de yaptıkları çalışmalarda, zorbalık temalı hikaye kitaplarını öğretmen liderliğindeki tartışmalar ve aktivitelerle 5 yaş grubu için müfredata entegre etmek amacıyla öğretmenlerle iş birliği yapmışlardır (Wee ve Lee, 2020; Wee, Kim ve Kim, 2022). Bu çalışmaların sonucunda, çocuklar zorbalığa dair bir farkındalık geliştirmişler ve zorbaya davranışı durdurmasını söylemek gibi doğrudan stratejiler kullanacaklarını bildirmişlerdir. Huang, Liu ve Chen (2018) tarafından yapılan araştırmada ise empatiyi vurgulayan resimli çocuk kitaplarının, öğretmenlerin ve ebeveynlerin çocuklarla zorbalık üzerine anlamlı tartışmalar yürütmesine yardımcı olduğu görülmüştür. Nikolaou ve Markogiannakis (2017), zorbalıkla mücadelede okul, aile ve toplum iş birliğinin önemine dikkat çekerek, resimli çocuk kitaplarının bu iş birliğini destekleyen ortak anlatılar sunduğunu vurgulamaktadır. Empatiyi ve pozitif sosyal davranışları teşvik eden bu tür materyaller, çocuklara zorbalıkla nasıl başa çıkabilecekleri konusunda rehberlik sağlamakta ve öğretmenlerin sınıf içinde zorbalıkla ilgili tartışmaları kolaylaştırmasına olanak tanımaktadır.

Resimli çocuk kitaplarının zorbalıkla mücadelede etkin bir rol oynaması için, içeriğin çocukların gelişimsel düzeyine uygun olması ve somut çözüm önerileri sunması gerekmektedir. Camodeca vd., (2015) çalışmalarında çocukların sosyal yeterliliklerinin ve akranları arasındaki rollerinin zorbalık durumlarıyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, erken çocukluk döneminde olumlu sosyal etkileşimleri teşvik eden hikâyelerin kullanımı, çocukların sağlıklı sosyal beceriler geliştirmelerine katkıda bulunabilir. Örneğin, zorbalık senaryoları içeren kitaplar, yalnızca mağdur olan karakterlere değil, aynı zamanda zorbalık yapan ve durumu gözlemleyen karakterlere de odaklanarak, tüm tarafların deneyimlerini anlamalarına yardımcı olabilir.

Sonuç olarak, okul öncesi dönemde zorbalık, çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri üzerinde önemli etkiler yaratabilen kritik bir konudur. Resimli çocuk kitapları, bu sorunun ele alınmasında etkili bir eğitim aracı olarak kullanılabilir ve çocuklara empati, iş birliği ve problem çözme gibi sosyal beceriler kazandırabilir (Tisnawijaya, 2024). Zorbalık olarak sayılabilecek saldırgan davranışlar ve akran zorbalığının, birçok ülkede 4 yaşındaki çocuklarda bile tespit edilebildiği düşünülürse (Alsaker 1993; Ladd ve Ladd 1998; Monks, Ortega Ruiz ve Torrado Val, 2002; Monks, Smith ve Swettenham, 2003; Monks vd., 2005) çocuk edebiyatı alanında zorbalık temasını içeren 3-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarının incelenmesi, çocukların bu tür durumları anlamaları ve empati temelli sosyal beceriler kazanmaları açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışma, 3-6 yaş grubuna yönelik hazırlanmış resimli çocuk kitaplarının çocuklar üzerindeki etkisini ele alarak, akran zorbalığını nasıl işlediğini ve çocuklara sosyal beceriler kazandırmada nasıl bir rol oynadığını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla mevcut araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Resimli çocuk kitaplarında temsil edilen zorbalık türleri nelerdir?
2. Resimli çocuk kitaplarında zorbalığı gerçekleştirenlerin ve zorbalığa maruz kalanların özellikleri nelerdir?
3. Resimli çocuk kitaplarında zorbalığın gerçekleştiği yerler/mekanlar nerelerdir?
4. Resimli çocuk kitaplarında zorbalığa maruz kalanların verdikleri tepkiler ve zorbalıkla mücadele stratejileri nelerdir?
5. Resimli çocuk kitaplarında zorbalığa tanık olanların vermiş oldukları tepkiler nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmada, 3-6 yaş grubuna yönelik olarak hazırlanmış olan 17 resimli çocuk kitabının akran zorbalığı temasını ele alış biçimini analiz etmek amacıyla doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı materyallerin belirli bir amaç doğrultusunda sistematik olarak incelenmesini sağlayan bir yöntemdir ve özellikle nitel araştırmalarda, içeriklerin kapsamlı bir şekilde incelenmesi için uygun bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Örneklem

Çalışmaya başlamadan önce araştırmacılar tarafından zorbalık temalı resimli çocuk kitapları ile ilgili literatür taranmıştır. Buna bağlı olarak 3-6 yaş grubuna yönelik zorbalık konusunun geçtiği 32 resimli çocuk kitabı belirlenerek analiz edilmek üzere, bu eserler temin edilmiştir. Araştırma kapsamında yer alacak olan kitaplar amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemeye uygun olarak değerlendirilmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme, araştırmacının belirlediği önceden tanımlanmış kriterlere sahip bireyleri veya durumları seçerek, araştırma sorularına en uygun ve anlamlı veriyi elde etmeyi amaçlayan bir örnekleme stratejisidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012; Patton, 2002). Bu bağlamda çalışmaya dahil edilen resimli çocuk kitaplarında zorbalık olgusunun açık bir şekilde işlenmesi ve zorbalık türlerinden en az birinin yer alması ölçütleri getirilmiştir. Yapılan incelemeler sonrasında yaş grubuna uygun olmayan, fazla sayfa sayısına ve resme oranla fazla metine sahip olan, zorbalık tanımına uymayan ve sessiz

kitap olma özelliği taşıyan 15 eser kapsam dışı bırakılmıştır. Mevcut araştırma kapsamında örneklem grubunu oluşturan resimli çocuk kitapları ve künye bilgilerine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1
Örneklem Grubunu Oluşturan Resimli Çocuk Kitapları ve Künye Bilgileri

Kitap Kodu	Kitap İsmi	Yayınevi	Çeviri Kitap	Yerli Kitap	Basım Yılı	Sayfa Sayısı
K1	Vermem Hepsi Benim	Almidilli	X		2017	32
K2	Kaybedince Kızan Selin	Okuyan Koala	X		2021	44
K3	Büyük, büyük, büyük	Çikitap	X		2023	40
K4	Kaplumbağalar Zorlu Görevde	Yeni İnsan		X	2020	32
K5	Zorbalığa Karşı Taktiklerim Var	Turta Kitap		X	2023	32
K6	Stephanie'nin At Kuyruğu	Nota Bene Yayınları	X		2018	24
K7	Çilli Begonya	Organik Kitap	X		2023	40
K8	Kırmızı Sarı Siyah Beyaz	Sarıgaga	X		2021	32
K9	Herkes Alfred'e Bakıyor	Redhouse Kidz	X		2021	36
K10	İyi Arkadaşlar Ne Yapar?	Timaş Çocuk	X		2019	32
K11	Seslerin Perisi Işık	Kuraldışı Çocuk	X		2020	32
K12	Beni Rahat Bırak	Yapı Kredi Yayınları	X		2020	28
K13	Minik Rakun ve İri, Kötü Zorba	Butik Yayıncılık	X		2023	32
K14	Kırmızı	ABM Çocuk ve İlk Gençlik Yayınları	X		2022	28
K15	Bay Tavşanın Bir Fikri Var	Yapı Kredi Yayınları	X		2022	28
K16	Zor Balık	Redhouse Kidz		X	2024	32
K17	Zorbalıkla Nasıl Baş Edebilirim?	Sola Unitas	X		2023	40

İncelenen resimli çocuk kitaplarına ilişkin betimsel bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur. Tablo 1 incelendiğinde araştırma kapsamında toplam 17 resimli çocuk kitabının analiz edildiği görülmektedir. Bu kitapların 14'ünün çeviri eser, 3'ünün ise yerli eser olduğu belirlenmiştir. Kitapların basım yılları incelendiğinde, eserlerin büyük ölçüde 2017–2024 yılları arasında yayımlandığı görülmektedir. Bu durum, akran zorbalığı konusunun özellikle son yıllarda çocuk edebiyatında giderek daha fazla ele alınmaya başlandığını göstermektedir. Özellikle 2021, 2022 ve 2023 yıllarında yayımlanan kitapların sayısının görece fazla olması, konunun güncel bir eğitim ve toplumsal mesele olarak ele alındığını düşündürtmektedir. Sayfa sayıları açısından değerlendirildiğinde ise incelenen kitapların büyük bölümünün 24 ile 44 sayfa arasında değiştiği görülmektedir. Bu sayfa aralığı, okul öncesi dönem çocuklarına yönelik resimli çocuk kitaplarının yapısal özellikleri ile uyumlu olup, metin ve görsellerin dengeli bir biçimde sunulmasına olanak tanımaktadır.

Veri Toplama Araçları

Mevcut çalışmada veriler, Beşer (2019) tarafından geliştirilen kontrol listesi temel alınarak araştırmacılar tarafından oluşturulan *"Resimli Çocuk Kitaplarında Akran Zorbalığı Analiz Formu"* aracılığıyla toplanmıştır. Söz konusu analiz formu hazırlanırken Beşer'in (2019) ortaya koyduğu ölçütler dikkate alınmış ve araştırmanın amacı doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Geliştirilen formda yer alan maddeler; zorbalık türleri, zorbalığı gerçekleştiren bireylerin özellikleri, zorbalığa maruz kalan bireylerin özellikleri, zorbalığın gerçekleştiği yer ve mekânlar, zorbalığa maruz kalan bireylerin verdikleri tepkiler, zorbalıkla mücadele stratejileri ile zorbalığa tanık olan bireylerin gösterdikleri tepkiler olmak üzere çeşitli tematik başlıkları kapsamaktadır. Bu kapsamda, resimli çocuk kitaplarında akran zorbalığının nasıl ele alındığını belirlemek amacıyla söz konusu kategoriler doğrultusunda sistematik bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu aşamada, Beşer (2019) tarafından geliştirilen kontrol listesi temel alınarak araştırmacılar tarafından oluşturulan *Resimli Çocuk Kitaplarında Akran Zorbalığı Analiz Formu* doğrultusunda her bir kitap araştırmacılar tarafından bağımsız olarak incelenmiştir. Kodlama sürecinin ardından araştırmacılar tarafından elde edilen veriler karşılaştırılmış ve araştırmacılar arası uyum düzeyi belirlenmiştir. Kodlamaların güvenirliğini belirlemek amacıyla Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen *Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)* formülü kullanılmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda araştırmacılar arasında 0,89 (%89) düzeyinde bir uyum olduğu belirlenmiştir. Bu değer, nitel araştırmalarda kabul edilen 0,80 ve üzeri güvenirlik ölçütünü karşıladığından, kodlama sürecinin güvenilir olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular, belirlenen alt temalar çerçevesinde ayrıntılı bir biçimde analiz edilmiş; frekans ve yüzde değerleri ile desteklenerek sunulmuştur. Ayrıca, alt temaların incelenen kitaplarda nasıl yer aldığını somutlaştırmak amacıyla kitaplardan örnek ifadelere yer verilmiştir. Bu süreç, seçilen resimli çocuk kitaplarının içeriklerinin sistematik ve kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

Araştırma Etiği

Makale etik kurul kararı alınmasını gerektirmemektedir.

Bulgular

Bu bölümde resimli çocuk kitaplarında temsil edilen zorbalık türleri, zorbalığı gerçekleştirenlerin ve zorbalığa maruz kalanların özellikleri, zorbalığın gerçekleştiği yerler/mekanlar, zorbalığa maruz kalanların verdikleri tepkiler ile zorbalıkla mücadele stratejileri ve zorbalığa tanık olanların vermiş oldukları tepkilere yönelik araştırma bulgularına değinilmiştir.

Tablo 2
Resimli Çocuk Kitaplarında Temsil Edilen Zorbalık Türlerinin Dağılımı

	Zorbalık Türleri		
Kitap Kodu	**Sözel**	**Fiziksel**	**Dolaylı**
K1		X	X
K2			X
K3	X		X
K4	X	X	
K5	X	X	
K6	X		X
K7	X		
K8	X		X
K9	X	X	
K10		X	X
K11		X	
K12		X	X
K13		X	X
K14	X	X	
K15			
K16	X		X
K17	X	X	X
Toplam	**10**	**10**	**10**

Tablo 2'de yer alan resimli çocuk kitaplarında temsil edilen zorbalık türlerinin dağılımı incelendiğinde zorbalık türlerinden sözel zorbalık (f=10), fiziksel zorbalık (f=10) ve dolaylı zorbalığa (f=10) eşit sayıda yer verildiği görülmüştür. İncelenen resimli çocuk kitaplarında zorbalık türlerine ilişkin örnek ifadelere sırasıyla aşağıda yer verilmiştir.

''*Hey ! Domateeeees!*''(K14, s.7)
''*Işık içeri girmeye çalışırken çelme takıp onu düşürdüler.*'' (K11, s.14)
''*Arkadaşım Pika bazı sınıf arkadaşlarımla konuşmama izin vermiyor.*'' (K10, s.12)

Tablo 3
Resimli Çocuk Kitaplarında Zorbalığı Gerçekleştirenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	**Sözel Zorbalık**	**Frekans (f)**	**Fiziksel Zorbalık**	**Frekans (f)**	**Dolaylı Zorbalık**	**Frekans (f)**
Kız	K3, K5, K6, K7, K8, K14, K17	7	K5, K12, K17	3	K1, K2, K8,K10, K12, K17	6
Erkek	K5, K6, K7, K9, K10, K14	6	K1, K5, K9, K10, K11	5		-
Belirtilmemiş (Hayvan)	K4, K15, K16	3	K4, K13, K14	3	K16	1

Tablo 3 incelendiğinde resimli çocuk kitaplarında görülen zorbalık türlerinin hem kız hem de erkek çocukları tarafından uygulandığı görülmektedir. Kız (f=7) ve erkek çocukları (f=6) tarafından cinsiyet fark etmeksizin sözel zorbalığın sıklıkla uygulandığına rastlanırken, kız çocukları tarafından en çok dolaylı zorbalığın (f=6), erkek çocukları tarafından ise en çok fiziksel zorbalığın (f=5) gerçekleştirildiğine ulaşılmıştır.

''*Haksız da sayılmazdı çünkü bazı kaplumbağalar onu utandırmak için ellerinden geleni yapıyordu.*'' (K4, s.6)
''*Ben, Possy'i sertçe itti*.'' (K1, s.12)

Tablo 4
Resimli Çocuk Kitaplarında Zorbalığa Maruz Kalanların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	**Kitap Kodu**	**Frekans (f)**
Kız	K1, K2, K3, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K17	11
Erkek	K1, K2, K5, K9, K14	5
Belirtilmemiş (Hayvan)	K4, K13, K15, K16	4

Tablo 4 incelendiğinde resimli çocuk kitaplarında kız çocuklarının (f=11) erkek çocuklarına (f=5) kıyasla daha fazla akran zorbalığına uğradıkları görülmektedir.

''*Artık seninle oyun oynamak istemiyoruz Selin.*'' (K2, s,15)

Tablo 5
Resimli Çocuk Kitaplarında Zorbalığı Gerçekleştirenlerin Özelliklerinin Dağılımı

Özellikler	**Kitap Kodu**	**Frekans (f)**
Kötü sözler söyleme (Dalga geçme vb.)	K3, K4, K5, K6, K7, K8, K14, K15, K16, K17	10
Kaba davranışlar sergileme (Çelme takma, saç çekme, eşyalara zarar verme vb.)	K4, K5, K9, K11, K12, K13, K15, K17	8
Empati gösterememe	K1, K5, K11, K12, K14	5
Fiziksel olarak güçlü olma	K5, K9, K10, K15, K16	5
Öfkeli /Sinirli olma	K2, K10, K12, K15	4
Baskıcı olma	K8, K10, K12,K16	4

Tablo 5'de yer alan resimli çocuk kitaplarında zorbalığı gerçekleştirenlerin özelliklerinin dağılımı incelendiğinde en başta zorbaların kötü sözler söylemeleri (f=10) göze çarpmaktadır. Zorbalıkta bulunanların özellikleri sırasıyla kaba davranışlar sergileme (f=8), empati gösterememe (f=5), fiziksel olarak güçlü olma (f=5), öfkeli/sinirli olma (f=4) ve baskıcı olma (f=4) şeklinde

karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bulgular zorbaların birden fazla olumsuz özellik gösterebildiğini söylemektedir.

''*Haydi bakalım üç yaşındakiler, ağlayın.*'' (K9, s.27)
''*Koridora çıkarak Mayke'nin beresini bir köşeye sakladı.*'' (K12, s.13)

Tablo 6
Resimli Çocuk Kitaplarında Zorbalığa Maruz Kalanların Özelliklerinin Dağılımı

Özellikler	**Kitap Kodu**	**Frekans (f)**
Fiziksel özellikler (turuncu saçlı olma, çilli olma vb.)	K3, K5, K6, K7, K14	5
Korku /Endişe duyma	K8, K10, K13, K16	4
Belirtilmemiş	K1, K2, K9, K15	4
Okula yeni başlama	K3, K12	2
Utangaç/Çekingen olma	K4, K14	2
Özel Gereksinimli Olma	K11	1
Özgüvensiz olma	K17	1

Tablo 6 incelendiğinde resimli çocuk kitaplarında zorbalığa maruz kalanların özelliklerinin dağılımında fiziksel özellikler (f=5) ön plana çıkmaktadır. Bunun dışında korku/endişe duyma (f=4) ve okula yeni başlamanın (f=2) da zorbalığa maruz kalma durumu üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bulgular zorbalığa maruz kalmanın belirli özelliklere bağlı olmadığına da (f=4) göstermektedir. Ayrıca utangaç/çekingen olma (f=2), özel gereksinimli olma (f=1) ve özgüvensiz olma (f=1) durumları da zorbalığa maruz kalanların özellikleri arasında sayılmaktadır.

''*Zürafaya benziyorsun ama kısa boylu çilli bir zürafaya…*'' (K7, s,11)
''*Güçlü zayıfı avlar, hayat böyle bir şey işte…*'' (K15, s.8)

Tablo 7
Resimli Çocuk Kitaplarında Zorbalığın Gerçekleştiği Yerlerin/Mekanların Dağılımı

Mekan	**Kitap Kodu**	**Frekans (f)**
Okul	K1, K3, K4, K6, K7, K9, K10, K11, K12, K14	10
Bahçe /Saha	K2, K4, K5, K8, K15, K17	6
Orman	K13	1
Deniz	K16	1

Tablo 7 incelendiğinde resimli çocuk kitaplarında zorbalığın en çok okulda (f=10) gerçekleştiği görülmektedir. Okul dışında bahçe (f=6), orman (f=1) ve deniz (f=1) gibi yerlerde de zorbalığa rastlanılmaktadır.

''*Güreşmek isteyenler buraya! dedi Alfred. Bütün çocuklar kaçıp ağaca tırmandı*.'' (K9, s.26)
''*Selin sahanın ortasına oturdu ve ağlamaya başladı.*'' (K2, s.16)

Tablo 8
Resimli Çocuk Kitaplarında Zorbalığa Maruz Kalanların Verdikleri Tepkilerin Dağılımı

Tepkiler	**Kitap Kodu**	**Frekans (f)**
Zorbanın isteklerine/davranışlarına boyun eğme (tepki vermeme)	K3, K4, K7, K9, K11, K12, K13, K14, K17	9
Sözlü olarak tepkisini belirtme	K1, K2, K5, K6, K8, K10, K15, K16	8
Fiziksel olarak zarar verme	K1	1

Tablo 8'de resimli çocuk kitaplarında zorbalığa uğrayanların verdikleri tepkilerin dağılımı incelendiğinde zorbanın isteklerine/davranışlarına boyun eğme (tepki vermeme) (f=9) davranışlarının

önde geldiği daha sonra ise sözlü olarak tepkisini belirtmenin (f=8) görüldüğüne ulaşılmıştır. Az da olsa fiziksel olarak zarar verme (f=1) davranışına da rastlanılmıştır.

''*Önce onu uyardılar. Ama Zor Balık onları dikkate almadı.*'' (K16, s.11)

''*Sonra Işık bastonu yerden aldı, sakince ayağa kalktı. Sanki hiçbir şey olmamış gibi, başı dik, sırasına yürüdü.*'' (K, 11, s.16)

Tablo 9

Resimli Çocuk Kitaplarında Zorbalığa Maruz Kalanların Zorbalıkla Mücadele Stratejilerinin Dağılımı

Mücadele Stratejileri	**Kitap Kodu**	**Frekans (f)**
Belirtilmemiş	K1, K4, K6, K9, K10, K11, K12	7
Zorbayı yalnızlaştırma /uzak durma	K2, K3,K5, K8, K15, K16	6
Aile/Öğretmen ile paylaşma	K2, K5, K11, K13, K17	5
Kendine güven duyma	K5, K13	3
Zorbayı umursamama	K5, K16	2
Arkadaş edinme	K14	1
Yüzüne maske takma	K7	1

Tablo 9'da resimli çocuk kitaplarında zorbalığa maruz kalanların zorbalıkla mücadele stratejilerinin dağılımı incelendiğinde ilk sırada çocukların herhangi bir strateji geliştirmediklerine (f=7) rastlanmıştır. Zorbalıkla baş etme stratejileri sırasıyla; zorbadan uzak durma/zorbayı yalnızlaştırma (f=6), aile/öğretmen ile paylaşma (f=5), kendine güven duyma (f=3), zorbayı umursamama (f=2), arkadaş edinme (f=1) ve yüzüne maske takma (f=1) olarak söylenebilir.

''*Saçlarımla alay ettiklerinde, umursamamaya çalıştım önce.*'' (K5, s.17)

''*Kırmızı yapayalnız kalır geride.*'' (K,8 s.16)

Tablo 10

Resimli Çocuk Kitaplarında Zorbalığa Tanık Olanların Verdikleri Tepkilerin Dağılımı

Tepkiler	**Kitap Kodu**	**Frekans (f)**
Mağdura destek olma	K1, K2, K4, K8, K11, K13, K14, K15, K16, K17	10
Belirtilmemiş (Tepkide bulunmama)	K3, K7, K9, K10, K12	5
Zorbaya destek olma	K5, K6, K11	3
Öğretmene söyleme	K11	1

Tablo 10'da resimli çocuk kitaplarında zorbalığa tanık olanların verdikleri tepkilerin dağılımı incelendiğinde mağdura destek olanların (f=10) sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Duruma tepkide bulunmayanlar (f=5) olmak ile birlikte zorbaya destek olanlarında da (f=3) olduğuna rastlanılmıştır. Zorbalık durumunu öğretmenlerine bildiren (f=1) çocuklarda mevcuttur.

''*Hiçbir arkadaşım bunu durdurmaya çalışmadı. Kimse Açelya'nın bir sonraki hedefi olmak istemiyordu.*'' (K3, s.20).

''*Işığın başına gelenleri öğretmenimize anlattım.*'' (K11, s.16)

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuçlar, çalışma grubunda yer alan akran zorbalığı temalı resimli çocuk kitaplarının 2017 yılından itibaren artış göstererek 2024 yılına kadar giderek daha fazla sayıda yayımlandığını ortaya koymaktadır. Şu anda piyasada zorbalığı ele alan önemli sayıda çocuk kitabının bulunması, sorunun erken yaşlardan itibaren artan farkındalığını yansıtmaktadır (Oppliger ve Davis, 2015).

Sonuçlar, incelenen resimli çocuk kitaplarında fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalık türlerine benzer oranlarda yer verildiğini göstermektedir. Bu bulgu, okul öncesi dönem çocuklarının hem doğrudan hem de dolaylı akran saldırganlığının faili ya da mağduru olabildiğini ve bu yaş grubundaki

çocukların sözel saldırganlık, fiziksel zarar verme, sosyal dışlama ve söylenti yayma gibi farklı zorbalık biçimleri sergileyebildiğini ortaya koyan alan yazın ile paralellik göstermektedir (Alsaker ve Gutzwiller-Helfenfinger, 2009; Crick ve Ostrov, 2006; Malti, Perren ve Buchmann, 2010; Monks vd., 2002). Bununla birlikte, incelenen kitaplarda siber zorbalık temasına yer verilmemesi dikkat çekici bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde dijital teknolojilerin çocukların yaşamındaki yerinin giderek artmasıyla birlikte siber zorbalık da önemli bir risk alanı haline gelmiştir. Bu bağlamda, erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanacak resimli çocuk kitaplarında siber zorbalık temasına da yer verilmesinin, çocukların dijital ortamlarda karşılaşabilecekleri olumsuz davranışlara ilişkin farkındalık geliştirmelerine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bazı kitaplarda sözel, fiziksel ve dolaylı zorbalık türlerinin bir arada ele alınmasının, çocukların zorbalık kavramını farklı boyutlarıyla tanımalarına ve bu davranış biçimlerini ayırt edebilmelerine yönelik bir farkındalık oluşturma amacı taşıdığı değerlendirilmektedir.

Resimli çocuk kitaplarında yer alan zorbalık eyleminin hem kız hem de erkek çocukları tarafından uygulandığı görülmektedir. Kız ve erkek çocukları tarafından cinsiyet fark etmeksizin sözel zorbalığın uygulandığına rastlanırken, kız çocukları tarafından en çok dolaylı zorbalığın, erkek çocukları tarafından ise en çok fiziksel zorbalığın gösterildiğine ulaşılmıştır. Fakat resimli çocuk kitaplarında kız çocuklarının erkek çocuklarına kıyasla daha fazla akran zorbalığına uğradıkları sonucuna erişilmiştir. Williams'a (2015) göre zorbalık bir cinsiyet paradoksunu da beraberinde getirmektedir. Paradoks, hem kız hem de erkeklerin zorbalık yapmasına rağmen farklı şekilde zorbalık yaptıkları ve zorbalığın onları farklı şekilde etkilediği yönündedir. Çoğunlukla açık olan erkek zorbalığının aksine kızlara yönelik zorbalık; genellikle incelikli, ilişkisel ve dolaylıdır. Sosyal saldırganlık olarak da karakterize edilen dolaylı zorbalık; reddetme, dışlama, kasıtlı dışlama, dedikodu, söylenti, hakaret ve fısıldama gibi saldırıları içermektedir (Field, 2007; McGinnisve Goldstein, 2003; Berger, 2007). Araştırmalar da sonuçlarla uyumlu olup, okul öncesi çocuklarda kızların erkeklerden daha fazla ilişkisel/dolaylı zorbalık sergilediğini, erkeklerin ise kızlardan daha fazla fiziksel saldırganlık gösterme olasılığının bulunduğunu ortaya koymaktadır (Crick, Casas ve Ku, 1999; Ostrov, Woods, Jansen, Casas ve Crick, 2004). Ayrıca, kızların kız akranlarına karşı erkeklerden daha fazla ilişkisel/dolaylı olarak zorbalık sergilediği, erkeklerin de erkek akranlarına karşı kızlardan daha fazla fiziksel olarak saldırgan olduğu söylenebilir (Maccoby 1998; Ostrov vd., 2004; Ostrov ve Keating 2004; Pellegrini ve Long 2003).

Resimli çocuk kitaplarında zorbalıkta bulunanların özelliklerinin; kötü sözler söylemeleri, empati kuramama, kaba davranışlar sergileme, öfkeli/sinirli olma, fiziksel olarak güçlü olma ve baskıcı olma şeklinde sıralandığı belirlenmiştir. Nitekim, Akyol ve Bilbay'ın (2018) çalışması düşük empati becerisinin antisosyal davranışlar gösterme ya da zorbalığa başvurmaya yönelmede etkili olabileceğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda literatürde de zorbalık eyleminde bulunan kimselerin fiziksel olarak güçlü olması, saldırgan ve öfkeli davranışlar sergilemesine sıklıkla rastlanılmaktadır (Olweus, 1994; Rigby, 2007; Sullivan, Cleary ve Sullivan, 2005).

Araştırma sonucunda resimli çocuk kitaplarında zorbalığa maruz kalanların özellikleri; fiziksel özellikler, korkulu/endişeli olma hali, okula yeni başlama durumu ve utangaç/çekingen olma olarak sıralanabilir. Gerbaka, BouMitri ve Haber (2016)'nin araştırması da zorbalık eyleminde bulunanların hedef kaynaklarının tipik görünüş ve davranış/düşünce biçiminden farklılaşanlar üzerinde yoğunlaştığını ortaya koymaktadır. Espelage ve Aisado'ın (2001) çalışmasına göre de kurbanların sınıf arkadaşlarına ve akranlarına kıyasla fiziksel olarak farklı görünme veya alışılmadık fiziksel özelliklere sahip olma (kilolu, zayıf, gözlük takıyor) olasılığı daha yüksektir. Dahası zorbalığa maruz kalmak için belirli özelliklere sahip olmanın da gerekmediği görülmüştür. Zorbalığa uğramada özel gereksinimli olma ve özgüvensiz olma durumlarının da etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuçlar resimli çocuk kitaplarında zorbalığın en çok okulda gerçekleştiğini gözler önüne sermektedir. Okul dışında kitapların içeriğine göre bahçe, sokak, orman ve deniz gibi yerlerde de zorbalığa rastlanıldığını söyleyebiliriz. Bintz (2023) tarafından incelenen 124 resimli kitap içerisinde de zorbalığın en çok okul ve okul çevresinde meydana geldiği bulunmuştur.

Bu araştırmanın sonucunda, resimli çocuk kitaplarında mağdurların zorbaya karşı sözlü tepki gösterdiğini ortaya koysa da zorbanın isteklerine boyun eğme veya tepki vermeme durumunun daha sık görüldüğü tespit edilmiştir. Sıklıkla olmasa da mağdurların zorbaya karşı fiziksel şiddet uygulaması durumu da karşımıza çıkabilmektedir. Gültekin Akduman (2010) ile Burnukara ve Uçanok'un (2012) çalışmalarında da zorbalığa maruz kalanların şiddete şiddet ile yanıt verdiklerine rastlanılmıştır.

Araştırma sonuçları, resimli çocuk kitaplarında mağdurların zorbalıkla mücadele stratejileri arasında herhangi bir mücadele stratejisinde bulunmayanların sayısının en fazla olduğunu göstermektedir. Ele alınan resimli çocuk kitaplarında karakterlerin zorbalıkla baş etme stratejilerinin; zorbadan uzak durma, arkadaşlarla birlik olarak zorbayı yalnızlaştırma, zorbalığı aile veya öğretmenle paylaşma, kendine güven geliştirme, zorbayı görmezden gelme, yeni arkadaşlıklar kurma ve yüzüne maske takma gibi çeşitli yollarla ele alındığı görülmüştür. Flanagan, Vanden Hoek, Shelton, Kelly, Morrison ve Young (2013) tarafından yapılan çalışmada araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermekte olup çocukların zorbalıkla başa çıkmada kullandıkları stratejiler; zorbayı görmezden gelme, insanlardan saklanma, zorbayla sözlü veya fiziksel olarak yüzleşme, arkadaşlarıyla zorbaya karşı birlik olma, fiziksel görünüşünü değiştirme, kendilerini akranlarından izole etme, zorbaya boyun eğme, tepki vermeme, zorbayı tatmin etmek için kendinde değişiklikler yapma, özgüvenini geliştirme şeklinde sıralanmaktadır. Alan yazındaki diğer araştırmalar incelendiğinde de zorbalığa maruz kalanların pek çoğunun yakın çevresinde bulunan aile, akran, öğretmen gibi kimselerle durumu paylaştığına rastlanılmıştır (Kartal, 2008; Kartal ve Bilgin, 2009; Özkan ve Gökçearslan Çifci, 2010; Öztürk ve Giren, 2016). Yalnız örneklem grubunda yer alan resimli çocuk kitaplarının pek çoğunda bu tarz çözümlere çok az yer verildiği saptanmıştır. Zambo (2006), çocukların resimli çocuk kitap karakterleriyle özdeşleşmeleri ve bu karakterlerin onlar için rol modeli ve sorun çözücü haline gelmeleri nedeniyle kitapların kullanımının gerekliliğine işaret etmektedir. Sever (2010) de çocukların resimli kitap karakterleriyle özdeşim kurduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda, karakterlerin iş birliği ve problem çözme gibi becerilerle donatılması, çocuklara zorbalıkla baş etme konusunda rehberlik rolü üstlenecektir.

Araştırma sonucunda resimli çocuk kitaplarında zorbalığa tanık olanların verdikleri tepkilerin mağdura destek olma yönünde yoğunlaştığı söylenebilir. Fakat zorbaya destek olanların ve herhangi bir tepkide bulunmayanların da sayısı yadsınamayacak kadar fazladır. Sonuçlar arasında akranlarının uğradığı zorbalık durumunu öğretmenlerine bildiren çocuklardan da söz etmek gerekir. Nitekim zorbalık sadece zorbalık eylemini gerçekleştiren ve zorbalığa uğrayanlar arasında yaşanmamakta aynı zamanda zorbalığa tanık olanları da kapsamaktadır (Gerbaka vd., 2016). Gözlemsel çalışmalar, akranların zorbalık olaylarının %85'inde mevcut olduğunu ve genellikle bazı zorbaların bazı kurbanlara saldırmasını güçlendirmede destekleyici bir rol oynadıklarını göstermektedir (Roseth ve Pellegrini, 2010). Salmivalli, Lagerspetz, Björkqvist, Österman, ve Kaukiainen'e (1996) göre zorbalık; zorbalığı başlatan lider zorba, zorbalığa katılan ancak başlatmayan yardımcı, zorbayı cesaretlendiren pekiştirici, kurbanı destekleyen savunucu ve zorbalık durumunun dışında kalan yabancıdan oluşmaktadır. Bu roller 12-15 yaş (Salmivalli vd., 1996, Salmivalli, Lappalainen ve Lagerspetz, 1998) ve 7-10 yaş (Sutton ve Smith, 1999) yaşlarındaki çocuklarda belirlenmiştir. Monks vd., (2005)'nin yaptığı bir çalışmaya göre ise okul öncesi çocuklarda rol dağılımının şu şekilde olduğu bulunmuştur: Saldırgan %25,0, kurban %22,1, savunucu %16,3, savunucu/kurban %4,8, saldırgan/kurban %1,9 ve %29,8'ine bir rol (yabancı) atanmamıştır.

Sonuç olarak akran zorbalığı konusunu temel alan resimli çocuk kitaplarının yıllar içerisinde sayısının arttığı görülmüştür. Çalışma, resimli çocuk kitaplarında farklı zorbalık türlerine yer verildiğini ve okul öncesi çocukların hem zorbalık yapan hem de mağdur olabilen bireyler olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuçlara göre, erkek çocukları daha çok fiziksel, kız çocukları ise dolaylı zorbalık türlerini uygulamaktadır. Kızlar erkeklere kıyasla daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadır. Zorbalık yapan çocuklar genellikle kaba, empati yoksunu ve baskıcı özellikler taşırken, mağdurlar daha utangaç, çekingen ya da fiziksel olarak farklı özelliklere sahip olabilmektedir. Zorbalık en çok okulda gerçekleşirken, kitaplarda mağdurların zorbalığa genellikle tepki vermediği veya boyun eğdiği görülmüştür. Zorbalıkla mücadele stratejileri arasında zorbayı görmezden gelme, öğretmen veya

aileyle paylaşma, kendine güven duyma gibi yöntemler yer almaktadır. Ancak resimli çocuk kitaplarında bu tür çözümlere çok az yer verildiği saptanmıştır. Kitaplarda zorbalığa tanık olan çocukların çoğu mağdura destek olurken, bazıları zorbalığa sessiz kalmakta veya zorbaya destek vermektedir. Araştırma, çocukların kitap karakterleriyle özdeşleşerek problem çözme becerilerini geliştirmelerinin, zorbalıkla mücadelede rehberlik sağlayabileceğini vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle çalışma, belirlenen ölçütler doğrultusunda seçilen 17 resimli çocuk kitabı ile sınırlıdır. Bu nedenle elde edilen bulgular yalnızca incelenen kitapların içerikleri ile sınırlı olup okul öncesi döneme yönelik tüm resimli çocuk kitaplarına genellenememektedir. Ayrıca araştırma kapsamında incelenen kitapların büyük bir bölümünün çeviri eserlerden oluşması, yerli çocuk edebiyatında akran zorbalığı temasının temsil düzeyinin sınırlı olabileceğini göstermektedir. Bu durum, bulguların yorumlanmasında dikkate alınması gereken bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, çalışmanın doküman analizi yöntemi ile yürütülmüş olmasıdır. Bu doğrultuda araştırma, yalnızca resimli çocuk kitaplarının içerik özelliklerinin incelenmesine odaklanmış; öğretmenlerin, ebeveynlerin ve çocukların bu kitapları nasıl algıladıkları ya da eğitim süreçlerinde nasıl kullandıklarına ilişkin veriler araştırma kapsamı dışında kalmıştır. Ayrıca analiz süreci, Beşer (2019) tarafından geliştirilen kontrol listesi temel alınarak araştırmacılar tarafından oluşturulan analiz formunda yer alan kategorilerle sınırlı tutulmuştur. Bu nedenle kitaplarda yer alabilecek farklı içerik boyutlarının araştırma kapsamında ele alınamamış olması olasıdır. Bununla birlikte, incelenen kitaplarda siber zorbalık gibi dijital ortamlarda ortaya çıkan zorbalık türlerine yer verilmemesi, dikkat çekici bir bulgu olmakla birlikte çalışmanın kapsamını sınırlayan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Günümüzde çocukların dijital ortamlara erişiminin giderek artması dikkate alındığında, siber zorbalık temalı çocuk kitaplarının sınırlı olması önemli bir eksikliğe işaret etmektedir.

Gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalarda, daha geniş bir örneklem kapsamında farklı yayınevlerinden ve farklı yıllarda yayımlanan resimli çocuk kitaplarının incelenmesi önerilebilir. Ayrıca nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çalışmalarla öğretmenlerin ve ebeveynlerin akran zorbalığı temalı çocuk kitaplarını eğitim süreçlerinde nasıl kullandıklarının incelenmesi alanyazına katkı sağlayabilir. Bunun yanı sıra, çocukların bu tür kitapları nasıl algıladıklarını ve kitapların zorbalıkla baş etme becerilerinin gelişimine nasıl katkı sağladığını ortaya koyan deneysel veya uygulamalı araştırmaların gerçekleştirilmesi de alanyazın açısından önemli olacaktır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmacıların her biri çalışmaya eşit oranda katkı sunmuştur.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum söz konusu değildir.

Açıklama: Bu çalışma 7. Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Kaynaklar

Akyol, A. K., ve Bilbay, A. (2018). Ergenlerin akran zorbalığı yapmaları, zorbalığa maruz kalmaları ve empatik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of History Culture and Art Research, 7*(2), 667-675. DOI: 10.7596/taksad.v7i2.1379

Alsaker, F. (1993). Isolement et maltraitance par les pairs dans les jardins d'enfants: Comment mesurer ces phénomènes et quelles sont leurs conséquences?. *Enfance*, *46*(3), 241-260.

Alsaker, F. D., and Gutzwiller-Helfenfinger, E. (2009). Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. In *Handbook of bullying in schools* (pp. 87-99). Routledge.

Berger, K. S. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten?. *Developmental review*, *27*(1), 90-126. https://doi.org/10.1016/j.dr.2006.08.002

Beşer, R. (2019). *Resimli çocuk kitaplarının zorbalık olgusu açısından doküman analizi ile incelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Bintz, W. (2023). Portrayal of bullying in selected Picture books: A content analysis. *Athens Journal of Education*, *10*(4), 739-763. https://doi.org/10.30958/aje.10-4-10

Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları, *Türk Psikoloji Yazıları, 15*(29), ss. 68-82.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Camodeca, M., Caravita, S. C., and Coppola, G. (2015). Bullying in preschool: The associations between participant roles, social competence, and social preference. *Aggressive Behavior*, *41*(4), 310-321. https://doi.org/10.1002/ab.21541

Crick, N. R., Casas, J. F., and Ku, H. C. (1999). Relational and physical forms of peer victimization in preschool. *Developmental psychology*, *35*(2), 376. https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.2.376

Crick, N. R., Casas, J. F., and Mosher, M. (1997). Relational and overt aggression in preschool. *Developmental Psychology, 33*, 579–588.

Crick, N. R., Ostrov, J. M., Burr, J. E., Cullerton-Sen, C., Jansen-Yeh, E., and Ralston, P. (2006). A longitudinal study of relational and physical aggression in preschool. *Applied Developmental Psychology, 27*, 254–268. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2006.02.006

Denham, S. A., Blair, K. A., De Mulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach–Major, S., and Queenan, P. (2003). Preschool emotional competence: Pathway to social competence? *Child Development*, *74*(1), 238-256.https://doi.org/10.1111/1467-8624.00533

Espelage, D. L., & Asidao, C. S. (2013). Conversations with middle school students about bullying and victimization: Should we be concerned?. In *Bullying Behavior* (pp. 49-62). Routledge.

Field, E. M. (2007). *Bully blocking six secrets to help children deal with teasing and bullying* (Revised ed.). London: Jessica Kingsley Publishers.

Finkelhor, D., Turner, H., Shattuck, A., and Hamby, S. (2015). Prevalence of childhood exposure to violence, crime, and abuse: Results from the national survey of children's exposure to violence. *JAMA Pediatrics, 169*(8), 746–754. https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2015.0676

Flanagan, K. S., Vanden Hoek, K. K., Shelton, A., Kelly, S. L., Morrison, C. M., and Young, A. M. (2013). Coping with bullying: What answers does children's literature provide? *School Psychology International, 34*(6), 691–706. https://doi.org/10.1177/0143034313479691

Freeman, G. G. (2014). The implementation of character education and children's literature to teach bullying characteristics and prevention strategies to preschool children: An action research project. *Early Childhood Education Journal*, *42*, 305-316. https://doi.org/10.1007/s10643-013-0614-5

Frost, L. (2002). A primary school approach. Elliott, M. (Ed.). In *Bullying: A Practical Guide to Coping for Schools* (Third Edition). Great Britain: Pearson Education

Gerbaka, B., BouMitri, F., and Haber, C. (2016). The role of pediatricians in bullying prevention and in addressing emergent and increasing forms of violence against children. *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace*, 57-64.

Gültekin Akduman, G. (2010). 7-14 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri, *Kuramsal Eğitimbilim, 3*(2),13-26.

Huang, H., Liu, Y., and Chen, Y. (2018). Preservice preschool teachers' responses to bullying scenarios: The roles of years of study and empathy. *Frontiers in Psychology*, *9*, 175. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00175

Ilola, A. M., Lempinen, L., Huttunen, J., Ristkari, T., and Sourander, A. (2016). Bullying and victimisation are common in four-year-old children and are associated with somatic symptoms and conduct and peer problems. *Acta Paediatrica*, *105*(5), 522-528. https://doi.org/10.1111/apa.13327

Kartal, H. (2008). İlköğretim okullarında zorbalık yapanlar ve zorbalığa uğrayanlar, *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences, 3*(4), 712-730. https://doi.org/10.12739/10.12739

Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(3), 539-562.

Ladd, G. W., and Ladd, B. K. (1998). Parenting behaviors and parent–child relationship: Correlates of peer victimization in kindergarten? *Developmental Psychology, 34*, 1450–1458.

León-Jiménez, S., Villarejo-Carballido, B., López, G., and d. A., and Puigvert, L. (2020). Propelling children' sempathy and friendship. *Sustainability, 12*(18), 7288. https://doi.org/10.3390/su12187288

Maccoby, E. E. (1998). *The two sexes growing up apart, coming together.* Cambridge: Belknap.

Malti, T., Perren, S., and Buchmann, M. (2010). Children's peer victimization, empathy, and emotional symptoms. *Child Psychiatry and Human Development, 41*(1), 98–113. https://doi.org/10.1007/s10578-009-0155-8

Martucci, K. (2016). Shared storybook reading in the preschool setting and considerations for young children's theory of mind development. *Journal of Early Childhood Research*, *14*(1), 55-68. https://doi.org/10.1177/1476718X14523750

McGinnis, E., and Goldstein, A. P. (2003). *Skillstreaming in early childhood: New strategies and perspectives for teaching prosocial skills*. USA: Research Press.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Monks, C. P., Smith, P. K., and Swettenham, J. (2003). Aggressors, victims, and defenders in preschool: Peer, self, and teacher reports. *Merrill-Palmer Quarterly, 49*(4), 453–469. DOI: 10.1353/mpq.2003.0024

Monks, C. P., Smith, P. K., and Swettenham, J. (2005). Psychological Correlates of peer victimization in preschool children: Social cognitive skills, executive functions and attachment profiles. *Aggressive Behavior, 31*,571–588. https://doi.org/10.1002/ab.20099

Monks, C., Ortega Ruiz, R., and Torrado Val, E. (2002). Unjustified aggression in preschool. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, *28*(6), 458-476. https://doi.org/10.1002/ab.10032

Nikolaou, E., and Markogiannakis, G. (2017). Greek preschool teachers' perceptions about the effective strategies for bullying prevention in preschool age. *International Journal of Criminology and Sociology*, *6*,172-177. DOI: https://doi.org/10.6000/1929-4409.2017.06.18

Niland, A. (2023). Picture books, imagination and play: Pathways to positive reading identities for young children. *Education Sciences*, *13*(5), 511. https://doi.org/10.3390/educsci13050511

Olweus, D. (1994). Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *35*(7), 1171-1190.

Oppliger, P. A., and Davis, A. (2015). Portrayals of bullying: A content analysis of Picture books for preschoolers. *Early Childhood Education Journal*, *44*, 515-526. https://doi.org/10.1007/s10643-015-0734-1

Ostrov, J. M., and Keating, C. F. (2004). Gender differences in preschool aggression during free play and structured interactions: An observational study. *Social Development*, *13*(2), 255-277. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2004.000266.x

Ostrov, J. M., Woods, K. E., Jansen, E. A., Casas, J. F., and Crick, N. R. (2004). An observational study of delivered and received aggression, gender, and social-psychological adjustment in preschool: "This white crayon doesn't work…". *Early Childhood Research Quarterly*, *19*(2), 355-371. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2004.04.009

Özkan, Y. ve Gökçearslan Çifci, E. (2010). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı, *İlköğretim Online, 9*(2), ss. 576-586.

Öztürk, M. ve Giren, S. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocuklar için hazırlanan hikâye kitaplarındaki korku ve şiddet öğelerinin incelenmesi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE), 5*(4), 2095-2108.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & Evaluation methods* (3rd ed.). USA: Sage Publications.

Pellegrini, A. D., and Long, J. D. (2003). A sexual selection theory longitudinal analysis of sexual segregation and integration in early adolescence. *Journal of Experimental Child Psychology*, *85*(3), 257-278. https://doi.org/10.1016/S0022-0965(03)00060-2

Rigby, K. (2007). *Bullying in schools: And what to do about it*. Camberwell, VIC: Australian Council for Educational Research.

Rosen, L., Scott, S., & Kim, S. (2020). *Bullies, victims, and bystanders*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

Roseth, C. R., and Pellegrini, A. D. (2010). Methods for assessing involvement in bullying in preschool and middle school: Some empirical comparisons. *Preventing and Treating Bullying and Victimization*, 161-188.

Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., and Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, *22*(1), 1-15. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1996)22:1<1::AID-AB1>3.0.CO;2-T

Salmivalli, C., Lappalainen, M., and Lagerspetz, K. M. (1998). Stability and change of behavior in connection with bullying in schools: A two-year follow-up. *Aggressive Behavior: Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, *24*(3), 205-218. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1998)24:3<205::AID-AB5>3.0.CO;2-J

Schoppmann, J., Severin, F., Schneider, S., and Seehagen, S. (2023). The effect of Picture book reading on young children's use of an emotion regulation strategy. *Plos One*, *18*(8), e0289403. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0289403

Sever, S. (2002). Çocuk Kitaplarına Yansıtılan Şiddet (Millî Eğitim Temel Yasası ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bağlamında bir değerlendirme), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35*, (1),25-37.

Sullivan, K., Cleary, M., and Sullivan, G. (2005). *Bullying in secondary schools: What it looks like and how to manage it*. USA: Sage Publications.

Sutton, J., and Smith, P. K. (1999). Bullying as a group process: An adaptation of the participant role approach. *Aggressive Behavior, 25*,97–111. https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-2337(1999)25:2<97::AID-AB3>3.0.CO;2-7

Tisnawijaya, C., and Kurniati, G. (2024). Anna Kang's Picture Books: Inculcating Young Minds with Social-Emotional Literacy. *Prosodi*, *18*(2), 306-317. https://doi.org/10.21107/prosodi.v18i2.26594

Tompkins, V., Benigno, J. P., Kiger Lee, B., and Wright, B. M. (2018). The relation between parents' mental state talk and children's social understanding: A meta-analysis. *Social Development*, *27*(2), 223-246. https://doi.org/10.1111/sode.12280

Wee, S. J., and Lee, Y. (2020). Writing letters to characters in bullying-themed stories: An approach to educating about bullying in early childhood. *Australasian Journal of Early Childhood*, *45*(3), 266-279. https://doi.org/10.1177/1836939120936002

Wee, S. J., Kim, S. J., and Kim, J. (2022). "Don't bully! We are all different": Pedagogical potential of early critical literacy with bullying-themes. *Journal of Early Childhood Research*, *20*(4), 463-478. https://doi.org/10.1177/1476718X221087067

Williams, S. G. (2015). *Stress, bullying, cortisol, and depressive symptoms in 9th grade adolescents* (Doctoral dissertation). The University of Alabama at Birmingham, Birmingham, AL.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zambo, D. M. (2006). Learning from Picture book characters in read aloud sessions with students with ADHD. *Teaching Exceptional Children Plus,2*(4), 1–12.

Extended Abstract

Introduction

Peer bullying can occur in various forms such as physical, verbal, and indirect/relational bullying, and can have long-term negative effects on children's social development (Ilola et al., 2016). Studies show that verbal and relational bullying can occur in children as early as 3 years of age and can have lasting effects in terms of psychosocial maladjustment for both the bully and the victim (Crick et al., 1997; Rosen et al., 2020). Although statistics vary, a national survey conducted in the USA reveals that almost one-fifth of children under the age of 6 have been bullied at least once (Finkelhor et al., 2015). Freeman's (2014) data from 30 ethnically diverse groups of 4-6-year-old children in the USA shows that all children have a basic self-reported understanding of bullying and half of the participants have an excellent understanding of bullying compared to the common definition. The study by Camodeca et al. (2015) suggests that most children aged 3-6 years can identify roles related to bullying (bully, victim, follower, active bystander, stranger).

Bullying in the preschool period is a critical issue that can have significant effects on children's social and emotional development. Illustrated children's books can be used as an effective educational tool in addressing this issue and can provide children with social skills such as empathy, co-operation, and problem-solving (Tisnawijaya, 2024). Considering that aggressive behaviors and peer bullying, which can be considered as bullying, can be detected even in 4-year-old children in many countries (Alsaker 1993; Ladd ve Ladd 1998; Monks et al., 2002, 2003, 2005), it is important to examine children's picture books for ages 3-6 that contain the theme of bullying in the field of children's literature for children to understand such situations and gain empathy-based social skills. This study aims to examine the effect of children's picture books prepared for the 3-6 age group on children, how they process peer bullying, and what role they play in helping children gain social skills.

Method

In this study, the document analysis method was used to analyze how 17 illustrated children's books prepared for the 3-6 age group dealt with the theme of peer bullying. Before starting the study, the literature on picture books with the theme of bullying was reviewed by the researchers. Accordingly, 32 illustrated children's books with the theme of bullying for the 3-6 age group were identified, and these works were provided for analysis. The books to be included in the research were evaluated by criterion sampling, one of the purposeful sampling methods. In this context, the criteria for inclusion in the study were that the phenomenon of bullying should be explicitly addressed and at least one of the types of bullying should be included in the illustrated children's books included in the study. After the examinations, 15 works that were not suitable for the age group, had more pages and more text than pictures, did not comply with the definition of bullying, and were silent books were excluded. At this stage, each book was examined independently by the researchers of the study in line with the Peer Bullying Analysis Form in Illustrated Children's Books, which was developed based on Beşer's (2019) checklist, and the data obtained were evaluated comparatively. The items in the checklist cover the following topics: types of bullying, characteristics of the perpetrators and victims of bullying, places/spaces where bullying occurs, reactions of the victims of bullying, strategies to combat bullying, and reactions of those who witness bullying. The findings obtained in the study were analyzed in detail within the framework of the sub-themes and presented with percentage and frequency values. In addition, sample sentences were included to concretize the presence of sub-themes in the books.

Findings

When the distribution of bullying types represented in children's picture books was analyzed, it was seen that verbal bullying, physical bullying, and indirect bullying were included in equal numbers. The findings show that verbal bullying is frequently practiced by girls and boys regardless of gender, indirect bullying is mostly practiced by girls and physical bullying is mostly practiced by boys. It was

found that girls were bullied more than boys in picture books. The characteristics of the perpetrators of bullying in picture books can be listed as saying bad words, exhibiting rude behaviors, not showing empathy, being physically strong, being angry/nervous, and being oppressive. The characteristics of those exposed to bullying in children's picture books can be listed as physical characteristics, fear/anxiety, and being new to school. The findings also show that being exposed to bullying does not depend on certain characteristics. In addition, being shy/shy, having special needs, and being insecure are also counted among the characteristics of those exposed to bullying. It is seen that bullying in children's picture books mostly takes place at school. Bullying is also encountered in places such as gardens, forests, and seas outside the school. In children's picture books, the primary reaction of bullied children is submission (not reacting) to the bully's demands/behaviors. It was found that children exposed to bullying in picture books did not develop any coping strategies. Strategies for coping with bullying in the books were seen as staying away from the bully/isolating the bully, sharing with family/teacher, feeling self-confident, ignoring the bully, making friends, and wearing a mask on the face, respectively. While supporting the victim was the main reaction of those who witnessed bullying in children's picture books, those who did not react to the situation and those who supported the bully were also encountered.

Conclusion, Discussion and Recommendations

The results show that the number of children's picture books based on the topic of peer bullying has increased over the years. The study reveals that different types of bullying are included in picture books and that preschool children are both bullies and victims. According to the results, boys mostly use physical bullying and girls mostly use indirect bullying. Girls are more likely to be bullied than boys. Children who bully are often rude, lack empathy, and are overbearing, while victims may be more shy, timid, or physically different. While bullying occurs mostly at school, the books show that victims often do not react to bullying or submit to it. Strategies to combat bullying include methods such as ignoring the bully, sharing with the teacher or family, and self-confidence. However, it was found that such solutions were rarely used in children's picture books. While most of the children who witness bullying in the books support the victim, some remain silent or support the bully. The study emphasizes that children's developing problem-solving skills by identifying with book characters can guide them in combating bullying. In the light of these findings, the following suggestions are presented:

It is seen that the majority of illustrated children's books are translated works. For this reason, it is recommended to increase the number of illustrated children's books specially written to raise awareness about peer bullying in our country. In picture books, emphasis can be placed on skills such as problem-solving, empathy, self-defense, getting help, and solidarity to teach children strategies for coping with bullying. It may be possible to break gender stereotypes in children's picture books and create a more balanced narrative to explain the harms of different types of bullying to all children. Training programs can be organized for teachers to raise awareness about bullying. Picture books for children can include additional guidance sections for parents and teachers. These sections can provide guidance on topics such as recognizing bullying, talking to children, and effective intervention strategies.